

Eike Christian Herzig

Antitheologie – Theologische Spuren bei Martin Heidegger und Rezeptionsversuche bei Heinrich Ott und Eberhard Jüngel. Dogmatik in der Moderne 41, Mohr Siebeck 2023.

Det er svært at nævne ikke-teologer, der kan siges at have haft større betydning for det tyvende århundredes teologi end Martin Heidegger. Det var impulserne fra hans analyse af den menneskelige væren, der støbte fundamentet til eksistensteologien i 1920'erne. Den hermeneutiske teologi senere i århundredet er utænkelig uden Heidegger, ligesom også en eksistential fænomenologi som K.E. Løgstrups er det. Senere har diverse udøvere af såkaldt postmoderne teologi tænkt videre i banerne fra den forhenværende messedreng fra sydtyske Meßkirch, der oprindeligt drømte om at blive katolsk præst, men i stedet satte sig for intet mindre end at "destruere" (hvormed han mente afmontere eller dekonstruere) den vesterlandske metafysiske tradition. Derfor skorter det heller ikke på behandlinger af forholdet mellem teologien og Heideggers filosofi.

Den korte bagsidetekst på Eike Christian Herzigs bog præsenterer værket som en undersøgelse af betydningen af Heideggers filosofi for den evangeliske teologi i 1960'ernes begyndelse. Får man dermed det indtryk, at hovedvægten er lagt på den teologiske receptions historie i denne epoke, må teksten siges at være noget misvisende, idet bogens første 251 sider er viet en fremstilling af gudstanken i Heideggers filosofi, mens de sidste 87 drejer sig om Otts og Jüngels reception.

Herzigs redegørelser for både Heideggers egen filosofi og anliggendet hos Ott og Jüngel er forbilledligt klare. Det kræver både stort overblik og en del is i maven at navigere rundt i de oceaner af litteratur, der i tidens løb er viet forholdet mellem Heideggers filosofi og teologien, og Herzig demonstrerer begge dele til fulde.

Ofte lægger Heidegger-fremstillinger hovedvægten på *Sein und Zeit* fra 1927. Det kan der også være mange gode grunde til, men ulempen er, at hele resten af forfatterskabet nemt bliver reduceret til en art appendiks eller "senfilosofi" som det ofte karakteriseres. Ikke hos Herzig, der demonstrerer et stort overblik over det teologiske potentiale i Humanismebrevet, i de meddigtende udlægninger af Hölderlins digte, i Nietzsche-fortolkningerne foruden det selv efter Heideggers standarder i sandhed vanskelige skrift *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*, som efter forfatterens eget ønske først blev udgivet posthumt. Herzigs fremstilling er både grundig og pålidelig, men i lange stræk også ret refererende, både af Heideggers egne tekster og af den ganske omfangsrige litteratur, der i tidens løb er viet disses teologiske potentiale.

Bogen er en omarbejdet afhandling (ty. *Dissertation*). Man kan kun gisne om omfanget af disse omarbejdelser, men de lange refererende passager tyder på, at man med fordel kunne have omarbejdet yderligere. Hvor en

universitetsafhandling pinedød skal demonstrere en forfatters viden om og overblik over et givent emne, i dette tilfælde herunder grundtræk og udviklingslinjer i Heideggers filosofi, kan man i en omarbejdet afhandling i bogform nok tillade sig en lidt friere disposition. I stedet for at gå slavisk-korrekt fra en fremstilling af den hidtidige forskning og afhandlingens placering i denne over fremstillingen af Heideggers filosofi under stadig hensyntagen til litteraturen om samme for at ende med Ott's og Jüngels brug af Heideggers indsigter, havde det muligvis øget originalitetsgraden og læsefornøjelsen, hvis man var begyndt ved det sidste og så at sige havde spolet tilbage.

At så stor en del af bogen er så refererende som tilfældet er, betyder også, at andre ting nedtones. I Herzigs tilfælde en kritik af Heideggers tænkning. Det er som om, at Herzigs loyale gengivelse af værensanalysen i *Sein und Zeit* selv ægger til kritisk med-tænken. Det synes i hvert fald denne læser iøjnefaldende, hvor isoleret, ensom, den menneskelige til-væren (*Dasein*) konciperes. Det blev også allerede bemærket af Heideggers egen generationsfælle Karl Jaspers, der kaldte hans tænkning "verdensløs" (hvad Herzig da også nævner). Jaspers karakteriserede den i øvrigt også som "gudløs", hvilket Herzig ret overbevisende demonstrerer er forfejlet. Rammende forekommer derimod den lidt yngre filosof Emmanuel Levinas' kritik af Heideggers forståelse af omsorgen for medmennesket (*Umsorge*) for at være tænkt abstrakt og anonymt.

Bogens for en teolog både inciterende og provokerende titel skal forstås på den måde, at Heidegger i løbet af sit forfatterskab udvikler en gudstanke, der ikke baserer sig på objektiverede væsensudsagn, men tager udgangspunkt i oplevelsen af Guds bevægelse eller fravær. Negationen "anti-teologi" er rettet mod en substans- eller væsensbaseret gudstanke. Hos Heidegger findes derimod en filosofisk refleksion over den fraværende eller "ude-blevne/blivende" Gud. En sådan måde at tænke teologi på rummer, bl.a., dét opbyggelige potentiale, at både menneskets eksistenserfaringer med eller uden Gud og det man kunne kalde åbenbaringsens "adventskarakter" (Guds vorden) bliver centrale begreber for teologien.

Det var netop dette potentiale, Jünger og Ott så hos Heidegger og hver især udviklede på meget forskellige måder og i forskellig forbindelse med en anden læremester for dem begge: Karl Barth. Begge forsøgte at forene indsigter fra Barths teologi med Bultmanns (og derigennem Heideggers filosofi). Herzig redegør i den sidste del af bogen først for Ott's teologiske anvendelse af Heidegger i værket *Denken und Sein* fra 1959 og derefter for Jüngels kritik af denne bog, dels i en anmeldelse fra 1961, dels i Jüngels egen "Barth-parafraze", som han kaldte det, *Gottes Sein ist im Werden* fra 1964. Herzig argumenterer overbevisende for, at netop Ott's teologiske beskæftigelse med Heidegger udgjorde et vigtigt polemisk incitament for Jüngels egen Heidegger-inspirerede Barth-fortolkning og i øvrigt i det hele taget var vigtig for udviklingen af hans egen teologi.

Alt i alt er Herzigs bog indsigts- og talentfuldt udført, grundig og vel-skrevet, om end stoffet nok kunne have haft gavn af en mindre traditionel fremstillingsform.

Martin Ravn